

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Syyntakeinen vai alentuneesti syyntakeinen? Oikeudellinen näkökulma vastuukykyisyyden arviointiin

Raimo Lahti

Kuka on terve – kuka on sairas?

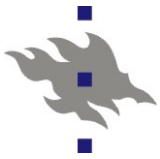
Keskustelutilaisuus 12.11.2016 Tieteiden
talossa

Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

1. Yleistä syyntakeisuudesta eli vastuukykyisyydestä (I)

- Syyntakeisuus on rikosoikeudellisen vastuun yleinen edellytys: rikokseen syyntakeettoman syyte tulisi hylätä
- Uusi, 1.1.2004 voimaan tullut uusi sääntely (RL 3 luv. 4 §; L 515/2003) vastaa olennaisesti vanhaa sääntelyä (1889):
  - Sääntelyn taustalla ensi sijassa yksilöllisen syyllisyyden periaate ja rankaisemiseen liitettävä moraalinen moite; toissijainen peruste koskee rangaistuspreventiota (rankaisemisen hyödyttömyyttä). Vrt. Ruotsin sääntely.
  - Syyllisyysmoitetta ei ole oikeudenmukaista eikä tarkoituksenmukaistakaan kohdistaa henkilöön jolta puuttuvat henkilöllisen rikosvastuun edellytykset eikä häntä saa tuomita paheksumista ilmaisevaan rangaistukseen

1. Yleistä syyntakeisuudesta (II)

- Syyntakeisuudesta päättää tuomioistuin yleensä mielentilatutkimuksen perusteella, kun taas ns. kriminaalipotilaan hoito määräytyy terveydenhuollon lainsäädännön (lähinnä mielenterveyslain) mukaan
- Syyntakeisuussäännösten kirjoitustapaa on modernisoitu ja muotoiltu vastaamaan oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön (erit. KKO 1985 II 134, 1987:130 ja 1988:98, viimeksi 2000:3 ja 2004:119) kehittämää rangaistusvastuun edellytysten jäsentämistä:
- *Lääketieteellis-psykiatristen* eli henkilön psyykkistä poikkeavuutta osoittavien seikkojen lisäksi on arvioitava *psykologis-normatiivisia* (kognitiivisia ja/tai volitiivisia) seikkoja. Vrt. Norjan sääntely (esim. tapaus Breivik)

2. Mielenlatutkimuksista oikeuskäytännössä

■ Rikollisuustilanne 2015 (KRIMO 2016):

- Mielenlatutkimuksia tehtiin 120 kpl v. 2015
- Tutkimus tehdään käytännössä vain vakaviin väkivaltarikokseen ja tuhotöihin syyllistyneille
- Mielenlalausunnoissa tutkituista 30 % arvioitiin syyntakeettomaksi ("yv"), 12 % alentuneesti syyntakeisiksi ("tyv") ja 58 % syyntakeisiksi ("ty")
- Lausuntojen määrä vaihteli 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa vuosittain 250-300 välillä, kunnes aleni 1990-luvun lopulle tultaessa alle 200:n ja viime vuosina lähelle 100
- Syyntakeisiksi arvioitujen määrä on kasvanut sekä absoluuttisesti että suhteellisesti ja erityisesti alentuneesti syyntakeisten kategoria on olennaisesti supistunut

3. Syyntakeisuusarviointi ja sen kriteerit (I)

- Syyntakeisuusarvioinnin kategoriat:
  - Syyntakeeton: rangaistavuuden edellytys puuttuu
    - Rankaisematta jätetyn hoidon tarpeen arviointi
  - Alentuneesti syyntakeinen
    - Rangaistuksen vähimmäisasteikon alentaminen (huom. enimmäisrangaistus ei enää välttämättä alene)
  - Syyntakeinen
    - Määrätään rangaistus normaaliasteikon mukaan
- Syyntakeettomuuden lääketieteellis-psykiatriset kriteerit
  - Mielisairaus
    - Psykoottisluonteiset ja -tasoiset tilat
  - Syvä vajaamielisyys
    - Kehitysvammaisuus

3. Syyntakeisuusarvioinnin kriteerit (II)

- Vakava mielenterveyden tai tajunnan häiriö
  - Vaikeat raja- ja sekavuustilat
  - Myrkytystilat
  - Ikäheikkous
  - Dementia
  - Orgaaniset aivovauriot
- Syyntakeettomuuden psykologis-normatiiviset kriteerit
  - Psykiatrisen syyn vuoksi *ratkaisevasti* heikentynyt
    - kyky ymmärtää teon tosiasiallinen luonne ja oikeudenvastaisuus (kognitiivinen elementti) tai
    - kyky säädellä käyttäytymistään (volitiivinen elementti)
  - Vaadittavasta kynnyksestä päättäminen ”kriminaalipoliittisin perustein ratkeava arvostuskysymys” (HE)

3. Syyntakeisuusarvioinnin kriteerit (III)

- Alentuneessa syyntakeisuudessa psyykkisen poikkeavuuden ja henkilön ymmärtämiskyvyn tai käyttäytymisen säätelykyvyn kynnykset alempia ("merkittävä" pro "ratkaiseva" alentuminen)
- Päihtymyksen ja muun tilapäisen tajunnan häiriön vaikutusta syyntakeisuusarviointiin lievennetty jonkin verran, joskin edelleen huomioon ottamiselle vaaditaan "erityisen painavia syitä"
  - HE:n esimerkkejä huumaavien aineiden yhteisvaikutus tai yllättävä teho, henkilön kokemattomuus, väsymys tai pitkäaikaisen käytön myötä alentunut toleranssi
  - LaV:n mukaan aiempaa tiukkaa suhtautumista ei ole tarkoitus muuttaa

4. Mielen tilatutkimuksesta ja sen merkityksestä syyntakeisuusarvioinnille

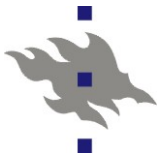
- Mielen tilan tutkiminen on OK 17 luvun (732/2015) tarkoittamaa tuomioistuimen määräämää asiantuntijatodistelua
  - Syytetyn todettu välituomiossa ”menetelleen rangaistavaksi säädetyllä tavalla” ja ”tutkiminen on perusteltua”
  - Syytettyä ei saa määrätä tahdonvastaisesti, ellei häntä pidetä vangittuna tai ellei syytettävästä rikoksesta voi seurata ankarampaa rangaistusta kuin vuosi vankeutta
- Mielen tilatutkimusta sääntelee erityisesti mielen terveyslain 16 § (1066/2009)
  - THL määrää, missä mielen tilatutkimus suoritetaan
  - Mielen tilatutkimus toimitettava pääsääntöisesti 2 kk:ssa
  - THL antaa saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa tuomioistuimelle

4. Mielenlalatutkimuksesta (II)

- OK 17:37:n mukainen mielenlalatlausunnon hankkiminen ei ole välttämätöntä, vaan esimerkiksi lääkitölaillisen todistuksen tai lausunnon hankkiminen on mahdollista; tuomioistuimen todistelukeinoja ei ole tässä suhteessa rajattu
- Lääketieteelliseen asiantuntemukseen (alan kokemussääntöjen osaamiseen) perustuvan mielenlalatlausunnon tulisi antaa tuomioistuimelle ja sen asianosaisille edellytykset arvioida nimenomaan psykiatristen kriteereiden käsillä oloa ja niiden vaikutusta kognitiivis-volitiivisiin elementteihin. Suomalaisessa lausuntokäytännössä otetaan kanta myös siihen, onko syyntakeeton, alentuneesti syyntakeinen vai syyntakeinen

4. Mielenlalatutkimuksesta (III)

- Mielenlalatlausunto ei sido tuomioistuinta; syyntakeisuuden arviointi on perimmältään oikeudellis-moraalista harkintaa.
- Käytännössä lausuntoa - varsinkin jos tutkimuksen suorittanut lääkäri ja THL ovat yksimielisiä - yleensä noudatetaan. Vrt. kuitenkin ennakkopäätökset KKO 1977 II 3, 1987:130, 2000:3 ja 2004:119.
  - KKO 1987:130:ssa vaimonsa surmanneella A:lla oli paranoia piirteitä saanut mustasukkaisuus ; A oli kuitenkin kyennyt harkitsemaan tekoaan ja ymmärtänyt sen merkityksen (TYV)
  - KKO 2000:3:ssa vaimonsa ja kolme pientä lastaan surmanneella A:lla oli persoonallisuushäiriö ja masentuneisuus, mutta hän oli toiminut johdonmukaisesti ja määrätietoisesti (TY)

4. Mielenlatutkimuksesta (IV)

- KKO 2004:119:ssä ammattirikollisten kerhon johtajan A:n, joka oli surmannut kerhon jäsenen, ”käyttäytyminen ennen tekoa ja sen jälkeen, itse teosta ilmenevät seikat sekä hänen suhtautumisensa teon jälkeen puhuvat sitä vastaan, että hänen kykynsä ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne tai oikeudenvastaisuus taikka säädellä käyttäytymistään olisi hänen sairautensa tai persoonallisuushäiriönsä vuoksi ollut tekohetkellä merkittävästi alentunut ja että hän siten olisi ollut täyttä ymmärrystä vailla” (TY)
- KKO 2005:48:ssa mielenlatalausunto ja KKO:n enemmistö samaa mieltä: kehitysvammaisen tyttärensä tappaneen persoonallisuushäiriö ja sitä vahvistanut aivoverenvuoden heikkeneminen johtivat alentuneen syyntakaisuuden arvioon

5. Huomioita syyntakeisuusarvioinnin ja mielentilatutkimuksen suhteesta

- Vuorovaikutuksen tiivistäminen mielentilalausuntoja antavien ja niitä hyödyntävän lainkäyttöhenkilöstön kesken
  - Ammattitraditioon pohjautuvien erilaisten näkemysten yhteensovittaminen (psykiatri arvioi laajemmin syytetyn koko persoonaa kuin tekokohtaista arviota suorittava tuomioistuin)
  - Psykiatrin arviossa painottuu lääketieteellinen ja tuomioistuimen arviossa oikeudellis-moraalinen (normatiivinen) näkökulma
- Mielentilalausuntojen ja tuomioistuinten päätösten perustelujen kehittäminen ammattikuntien keskinäistä ymmärrystä lisäävällä tavalla
  - Huom. pro et contra -perustelut: KKO 2000:3, 2004:199

6. Kriminaali- ja oikeuspoliittisia kysymyksiä rankaisemisen ja hoidon suhteesta (I)

- Rankaisemisen ja hoidon suhteesta ks. yleisesti STM:n työryhmämuistiota 2005:20
- Onko syyntakeettomiksi ja alentuneesti syyntakeisiksi katsottujen määrän supistuminen lisännyt vankeuteen tuomittujen mielenterveydellisen hoidon tarvetta ja miten tähän tarpeeseen vastataan?
- Tuomioistuinten rooli päätettäessä mielentilansa vuoksi rankaisematta jätettäviin kohdistettavista toimenpiteistä
  - Millaiset erityissäännökset ovat tarpeen kriminaalipotilaita varten suhteessa yleiseen mielenterveyslainsäädäntöön?
  - Entä jos yleinen tuomioistuin päättäisi hoitoon määräämisestä ja hallintotuomioistuin hoidon lopettamisesta (niiden hankittua THL:n lausunnon)?

5. Kriminaalipoliittisia huomioita (II)

- Hoitoseuraamuksen asema kansainvälisessä yhteistoiminnassa rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanossa
  - Ks. 1.1.2010 voimaan tulleet lait 418-420/2009 ja niiden lainvalmisteluasiakirja HE 95/2008 vp: syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta jätetylle määrätty tahdosta riippumaton psykiatrinen sairaalahoito (hoitoseuraamus) voidaan siirtää järjestettäväksi hoitoseuraamuksen määränneestä valtiosta siihen valtioon, jonka kansalainen henkilö on tai jossa hänellä on kotipaikka; vastaavasti vieraassa valtiossa tuomittu hoitoseuraamus voidaan panna täytäntöön Suomessa (ks. myös KKO 2005:139)